

PROZA

Zdravko Duša

Temno Laško

Dragi M.!

V zelo kratkih besedah ti nameravam opisati, kako se je zgodilo, da sem spremenil mnenje, ki sem ga zagovarjal na našem zadnjem sestanku. (In ne nasmehni se, prosim, s svojo znano zajedljivostjo – tudi na račun tega, da "ima D.", torej jaz, "šibek vztrajnostni moment", kot nemara spet razlagaš v hvala bogu bolj pivskih kot poslovnih krogih, je prišla kdaj na tvojo oblikovalsko mizo boljša rešitev, kot bi jo imel, če bi – po tvojem trdnejši in bolj moški – značaj tega D. vztrajal pri prvi, slabši različici.) Obenem se ti opravičujem, ker že spet govorim samo o zasnovi – niti idejna rešitev še ni, kaj šele dokončen izdelek, ki ga ti po vsej priliki (in po vsej pravici) pričakuješ; obljubim, da bom v naslednjih dneh odrinil vse drugo na stran, in bog daj, da te presenetim s čim svežim. Za zamudo imam, kakor se mi že zdi navajanje etično sporno, globoko in intimno opravičilo: umiral mi je prijatelj. Bolezen, ki našira naše dni, je udarila čezenj tako, kakor še ni kmalu čez koga, ki bi mi bil blizu. Pravzaprav, če pomislim, še čez nikogar. Ne vem, ali je pošteno, da naštevam take podrobnosti, a bilo je v nedeljo, ko sem šel k njemu v bolnico, da sem prvič (in bog daj, da zadnjič) v življenju pomislil: Tak je bil Kristus. Njegovo do belega shujšano golo telo je drgetalo – kaj drgetalo, udarjalo kot kak koščen stroj neznane moči, v zelo naglem staccatu in ostro – privezано s pasovi v gležnjih in zapestjih k robovom železne postelje, da ne bi še enkrat potrgal cev,

po katerih mu je v žile pritekala hranilna snov, in cevi, namenjene dovajanju nekih drugih oblik hrane skozi sveže izrezano luknjo v želodec. Napenjal se je, da bi se iztrgal, medtem ko mu je žena samo nemočno popravljala vogal rjuhe čez sram, ne vedoč, kako naj razume njegova natezanja ustnic nazaj prek rumenih zob, mrščenje in izbuljene oči, ki so hotele nekaj povedati, pa nihče, kot rečeno, ni vedel, kaj. Potem ko so mu odrezali polovico pljuč (desno krilo), je imel namreč tudi operacijo na goltancu, tako da je nazadnje, ne da bi mogel dati od sebe še kakšen glas mimo hropenja, dihal (ali poskušal dihati) skozi luknjo, narejeno v tisto vdolbino med grlom in prsnim košem.

Nemara je – če odštejem, glede na njegov značaj nadvse verjetno, možnost prošnje, naj ga vendar za božjo voljo odvežemo – hotel prav to, da bi mu v podgrlno luknjo, ki jo je zalivala kri, da je grgralo, vtaknil tako imenovano kanilo, kovinsko cevko za lažje dihanje in bolj nadzorovano pretakanje sokov oziroma tekočin. Nisem bil dolgo: glasno, kar se je dalo, sem se sporekel z dežurno sestro (mlajša ženska, črna: lahko bi bila prijaznejša, čeprav bi taka mula v nedeljo popoldne resnično zaslužila kaj bolj človeškega, kot je družba umirajočih v predpredzadnji fazi), zakaj ga ne odvežejo – ne toliko zato, ker bi mislil, da je to resnično možno in potrebno, kot zaradi verjetnosti, da S. (prijatelj) kljub morfinskemu zalivanju še tu in tam kaj dojame in bi torej začutil vsaj kanček solidarnosti v brezupnem položaju; nato sem šel. "Panterja" sem se nameraval lotiti takoj po tistem, ko bi prišel domov, a dvomim, da bi po opisanem dogodku še zmožel dovolj koncentracije, tudi če ne bi bil odhajaje prestregel V. in jo prepričal, naj se odpove nameravanemu obisku v bolnici, sebi in spominu na najinega prijatelja na ljubo. Ne, nisva končala tako, kot misliš ti: pred nekaj meseci sta bili prvi besedici, s katerima je razdevičila belino svojega novega kompjuterja, "Dragi Milan", to sem odkril čisto po naključju, nato so se, ne da bi ji povedal o odkritju, najine spolne, kolikor je temu spolne sploh mogoče reči, stvari nehale. Šla sva na kavo, dve kavi, pet kav. Da se misli nate in poskusom s "Panterjem" le nisem čisto izneveril, mi pove zapis v mapi, datiran prav z nedeljo. S svinčnikom je napisano: PANTER. OSTRA DRZNOST ČRNEGA UŽITKA. ??? in: (???) PANTER. KO SE NAPNE VSAKA MIŠICA.

g Takrat sem bil očitno še brez posebnih dvomov v fazi "Panterja". "Netopirju" sem se, to je očitno, na sestanku povsem odpovedal, čeprav sem bil še teden predtem absolutno prepričan, da boljšega imena za nov izdelek skoraj ne moremo najti. Priznam, da je imela z mojim preobratom nekaj opraviti tudi močna skepsa J., češ da utegne biti netopir zasidran v splošnem pojmovanju kot žival s številnimi negativnimi konotacijami in da je tveganje ob takem finančnem vložku vendarle morda preveliko. A jaz bi bil temu morda še ugovarjal, če ga ni "vendarle morda" strah poraza, če bi na prezentaciji pred boardom, in še posebno seveda glavnim direktorjem, dvoboj izgubil. (Sapienti sat! – svetujem tudi tebi, ker: kaj bi še utegnil zgubiti s tem?! Ja, moj M.!) Poglavitni razlog, da sem nazadnje tudi sam vendarle obrnil jadra, je bila neka tvoja opazka, ki se je nemara še spomniš ali pa tudi ne – vsekakor se pa spomniš dogodka, saj si ravno na petkovem sestanku, potem ko smo bili že ogreti za novo ime, v nekaj skopih besedah pričaral pravo majčkeno zgodbo. Namreč kako si tisto noč, ko je umrl K., prižgal luč v stanovanju in začutil, da je nekaj pri tebi. Potem se je spod stropa spustil in te preletel netopir. Kar videl sem, kako sta v tistih velikanskih starinskih sobanah, samo na novo prebeljenih, sicer pa praznih, če ne štejem postelje in tiste reči iz antikvariata, ki jo ti ponosno oslavljajaš z bidermajersko komodo – videl sem, pravim, kako sta sama z netopirjem in se drug drugega bojita iz prostora v prostor. Odprl si mu okna, da bi ga spodil ven, on pa je z drobnimi krempeljci poviseval na štuکو in bilo te je strah vsakokrat, ko je sfrfral niže k tebi, čeprav si ničesar nisi želel bolj kot tega, da bi se odlepil in poletel proti oknom in mimo njihovih zlatooranžnih glažev – luč znad križišča ti tako srečno odseva in se zlati, kadar odpreš okna – ven na Tavčarjevo. Ta prizor, vidiš, je bil, ki je na onem sestanku odločil za "Panterja". Morda tudi zaradi estetskega vtisa, tako močnega, da ga nisem maral načenjati z vedno novim rešetanjem tiste ključne in temne besede – netopir. Ne da sem v netopirju kakor koli videl K.-ja: ne vem, ali veš, da sva si bila vedno navzkriž zaradi nekega izraza, "tretje jajce", s katerim je ponazarjal potentno kreativnost izbranih oblikovalcev (mednje je, ali je treba to posebej poudarjati, štel na prvem mestu sebe), jaz pa sem prav kreativnost pri takih bolj ali manj naročenih in stokrat precejenih delih zmeraj postavljaj pod vprašaj; bilo bi, preprosto, preveč duhovito, da bi mu mogel pripisati. Če ti bo tole, kar bom zdaj

napisal, kakor koli dalo misliti, mi, prosim, naredi uslugo in mi ne vstavlja manjkajočih koščkov v zgodbo, kadar se bova spet videla – mislim namreč, da lahko izjemni vtis pripišem predvsem dvojemu: da nisem vedel (in še zdaj ne vem): a) ali si ti takrat, ko se je dogajalo tisto z netopirjem, že vedel, da je K. umrl, in b) ali si na koncu spodil žival ven.

Nemara me zdajle preklinjaš in si misliš, da bi v tem času, ki ga tratim, da ti vse to razložim, že zlahka (in na tvoje veliko olajšanje) naredil izpeljavo akcije, ki zate ne nazadnje tehta, če sem se naučil prav presojati (in izražati), svojih "trideset kil čistega v orlih". Ampak vse hoče svoj čas in ne nazadnje dobiš na koncu pisma, kot sem ti obljubil, zasnovo, ki te utegne ogreti. Kakor koli: najbrž sem ti dolžan pojasniti, čemu sem se od "Panterja" – variante, za katero si se ("pod težo argumentov?") na koncu ogrel – res, prav ogrel – tudi ti, vrnil k (domnevno za vedno) zavrnjenemu in pozabljenemu "Netopirju" (in vsem težavam, s katerimi nas utegne soočiti njegova nepriljubljena /?/?/ pojava). Danes ob enih sem bil s hčerko zmenjen v nekem lokalu in nekako je naneslo, da sem prišel tri četrt ure prej, to je pri mojih urnikih redkost. Morda sem imel še nekoliko prazen in tavajoč dan, po tistem, ko smo včeraj S. vendarle pokopali in sem spal kot ubit – tudi zjutraj sem potegnil nenavadno dolgo, skoraj do devetih nič nič. Saj ne da bi bil obred sam na sebi tako naporen, predvsem je bil mrzel, med potjo k jamici za žaro nas je brilo, če ti je ta stari izraz še kaj domač, in rezalo do kosti, bolj me je izcuzalo to, da me je S.-jeva žena prosila (kot sem se bal že vnaprej, bal sem se že takrat, ko sva še živa in čisto normalna človeka sedela pri njem v stanovanju, pila kavo in se pomenkovala, on je že bil brez desnega pljučnega krila), ali bi mu spregovoril ob grobu: sedem ur sem porabil za to, da sem spravil skupaj nekaj, kar je štelo približno ravno toliko stavkov, nekoliko daljših, a vendar. Upoštevati moram tudi, da sem zadnje dni njegovega življenja (izdihnil je pet dni nazaj: toliko traja v civiliziranih okoliščinah pot skozi led in ogenj do – po mojem plastične – žare) prebil vsak popoldan nekaj ur pri njem, ki je bil le še morfinski čajnik, v katerem je brbotalo in kdaj pa kdaj vzdahnilo, ga držal za vedno bolj vročo dlan in bral časnike (razkritje, v tistem prostoru in ob tistem bitju, neslanosti in priskutnosti njihove vsebine sem si zapisal kot zadnjo na seznam uslug svojega, tedaj le še vegetirajočega, prijatelja). Svoje je najbrž storil še občutek, tiste dni še posebno polaščevalski, da

sem se znašel v stampeu, ki me je zajel, da moram drveti z njim proti znanemu koncu – v zadnjem letu dni je sekalo blizu in bliže, najprej D., sosed, takoj za njim oče in tast, sredi poletja, kakor bi udarila strela, A. (infarkt) in zdaj S. Ampak – tako kot se najbrž zmeraj dogaja – danes sem bil, sam sredi petinštiridesetih minut, namenjenih ničemur razen posedanju ob kavi sredi neke gimnazijske shajalnice, naenkrat kot nov in ves svež, odpirala se je celo modrikasta svetloba za stekli barčka, prva v tem mestu po zimskih mesecih, in pomislil sem, da bi morda lahko prav tam, tiste minute, na grobo očrtal, kar odlagam že toliko časa. Vzel sem kemični svinčnik, malo prej kupljen v sosednji papirnici, iz vrečke, le-to pa pretrgal po robovih, da bi dobil kolikor toliko prazen papir za pisanje (vrečka je bila namreč zunaj potiskana), in vem, da sem bil precej začuden, ko so se ob hrestenju papirja vsi mladi ozrli k meni. Ko zdaj pogledam papir, se mi zdi, da sem prve napisal prav besede, ki sem jih na koncu, po selekciji, obkrožil kot najustreznejše. LEDENO TEMNA NAVADA (variantni zapis: LEDENOTEMNA NAVADA, s klicajem, to pomeni, da se mi zdi ta slogan boljši). Ko sem imel to (pustiva druge, manj ustrezne različice pri miru), sem začel graditi scenarij. Recimo, da imamo trgovino (predstavljam si jo ponoči: nobenih kupcev, samo pridušena, nekoliko pomežikavajoča neonska luč in brnenje hladilnih skrinj) s kupom temnih konzerv, zloženih na tla v piramido kot v nemih ameriških filmih. Takrat se iz kota spusti netopir, zakroži po trgovini, na koncu pa obsedi na vrhnji, edini samcato stoječi konzervi. Ampak konzerve so – tega prej nismo vedeli – očitno hladne, očitno morajo biti ledeno mrzle (posnetek od blizu to tudi pokaže: saj veš, lahko dahnjeni srež), in netopir začne drgetati. Ne odleti, ampak ostaja naprej na svoji konzervi, se prestopa z majcenimi nožicami in vedno bolj drgeta, dokler ne začne nazadnje drgetati konzerva pod njim, drgeta in se nevarno maje (ves čas imamo, jasno, animacijo; tudi že pri netopirju), za njo zadržetajo še druge konzerve in nazadnje se kup veličastno sesuje; ne sesede, sesuva se dolgo, kot v najboljših filmih, z izzvenom zadnje kotaleče se škatle v offu, medtem ko netopir obstane v zabrisu zaustavljen, prvi plan, čezenj izpišemo NETOPIR. LEDENOTEMNA NAVADA.

Kaj praviš na to, M.?

Kolikor mene poznaš, veš, da mi je, če sem sklenil zavreči ono drugo črno žival, podoba tako živa in učinkovita, da vsak hip lahko prisežem nanjo (če bo v mojem kompjuterju prestala tudi fazo finalnega predloga, prisežem s honorarjem). Mogoče bi moral, tako sem pomislil v nekem trenutku, netopir celo zacviliti, SKVIIIK, kakor pišejo v stripih, čeprav ne, pravzaprav gre pri tem oglašanju za cvrčanje, ravno včeraj sem ga slišal. Po pogrebu smo namreč, in upam, da zdaj, ko je tvoja bojazen glede kreativnih rešitev vsaj malo potešena, nekoliko bolj blagohotno slediš opisom mojih potepanj in otepanj zadnjih dni, odšli, kakor je pač med temi ljudmi navada, v gostilno; še več, odšli smo, ker je bilo med S.-jevimi sorodniki nekaj ljudi s podeželja, kakor je pri podeželanih navada, ko pridejo v mesto, v veliko gostilno na velik obed. Ne bom rekel, da sem se imel slabo ali da mi je pisana družba, v kateri sem moral med juho in pečenko celo vstati in na prošnjo bližnje sorodnice, naj "nazdravimo S.-ju", le-temu (po svoji lastni presoji glede primernosti verbalne formulacije) pozvati navzoče, naj "dvignimo kozarce v njegov spomin", kakor koli presedala; ne preveč dobro mnenje, ki ga imam o svoji družabnosti, bo nemara prej nekakšna krinka za kaj radikalno drugega. A bodi kakor že; ostal bi bil gotovo dlje, ko me ne bi bila K.-a, ki me iz časa najinega zakona pozna za morda celo hujšo raztreso, kot sem v resnici, opomnila, da sem pred pogrebom nekaj govoril o lučeh pri avtu, in me vprašala, ali sem jih šel popraviti. Zunaj se je že sivilo ravno toliko, da je imela primestna cesta, vidna skozi okno, svetle bucike na drogovih, in dimnik toplarne je že tudi z lučkami opozarjal nase letala, ki jih ni bilo. Oblekel sem se torej in šel ven, da se še kolikor toliko za dne odpeljem domov (po tem seveda sklepaš in veš, da luči nisem dal popraviti), ko sem za sabo zaslišal glas S.-jevega nečaka, naj še ne hodim nikamor. Fant je mehanik in mi je želel (kolikor se je pač v tistem mraku dalo) kaj narediti pri lučeh, da se ne bi dajal temi priganjati domov. A hotel sem pravzaprav povedati nekaj drugega: ven grede sem v vratih naletel na gručo otrok, ki so kazali na tla in vpili: "Netopir! Netopir!" Nekdo je celo rekel: "Ne zapirajte vrat, ga boste zmečkali." Netopir je bil res stisnjen v kotek ali kako bi mu rekel, vsekakor ni žleb, na robu, kjer se vrata prilegajo k podbojem: kdor bi jih tisti trenutek zaprl, bi ga neusmiljeno speštal med vrata in podboj. Sklonil sem se, da bi ga izžokal ven, bolj na varno, pa nisem imel s čim: šele potem, ko so mi prinesli serviete, sem jih zvil

v rolo, s tem sem nato žokal drobcenega špičmiša, ki se je umikal in cirikal. Moram se pohvaliti, da sem ga vseeno dokaj hitro in, upam si reči, tudi zadosti nežno izbežal ven na sredo tlaka med notranjimi in zunanji vhodnimi vrati. Menil sem, da bo odletel, vendar netopirji ne letijo kar tako in ta je bil poleg vsega, to je opazil eden od otrok, brez desnega krila. Tam, kjer bi se morala raztegniti kožica, je bila ena sama, sicer obraščena, kost. Spet je razburjeno, če seveda smemo uporabljati te besede, ko govorimo o živalih, zacvrčal, ko sem šel s servieto podenj, da ga odnesem ven.

Ta glas, se mi zdi, bi mogoče sodil k tistemu drgetanju na konzervi. Da ti spodbijem morebitna hudobna namigovanja o plagiatorstvu: tudi jaz sem se, ko sem imel zasnutek scenarija že v glavi, spomnil, da sem nemara zakuhal *déjà vu*: če hočeš biti pikolovski, najdeš v vseh elementih, od nočne veleblagovnice do cirikanja, podobnost z *Gremlini*; če hočeš biti hudoben, pa še kaj več – če pa te obsije žarek benevolentnosti, pozabiš na matrico in skušaš videti, kakšen bo nov original. Konec koncev – kaj pa ni *déjà vu*?

Luč so mi potem popravili, čeprav, kakor moram sicer biti hvaležen fantu, le ni opravič popolnoma sam; morala sva noter in spraviti izza vedno bolj veselega, če ne štejem uboge S.-jeve matere, ki jo je sinova smrt zbila v sirotno kepo, omizja še njegovega očeta, da je šel ven, požokal med žice, in luč je gorela; od tistega trenutka, ko je odložil kozarec, do takrat, ko si je obrisal od avtomobilskega čada črne prste v servieto, ki se je skozi vedno večjo temo takrat že prazna belila ob betonskem koritu za rože, ni minilo več kakor pet minut.

V upanju na ploden sestanek v čet. ob 16.00 te pozdravljam,
tvoj D.

P. S.: Možnost je seveda, da vse skupaj tudi propade; to se zadnje čase tako ali tako vse pogosteje dogaja (ali se mi samo zdi?!). Ne boj se – če bo tako, ne bom brez potrebe načelen. Naj pač ostane po njihovem: Temno Laško. In slogan ZADETEK V ČRNO.